

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

VADÁSZ VIOLA

**HÉTVÉGI MAGYAR ISKOLÁK ÉS ÓVODÁK
A MAGYAR DIASZPÓRÁBAN**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők:
Dr. Andl Helga
Dr. habil. Györgyi Zoltán

Pécs
2020

Bevezetés – A kutatási téma megjelölése

A legkülönbözőbb módon és okokból létrejött oktatási kezdeményezések esetében számtalan hasonlóságot és különbséget sorolhatunk fel azok működését, céljait, az elérni kívánt célcsoportot vagy az eredményességet illetően. Legyen szó formális, nem formális, vagy informális, fizikai formában elérhető, esetleg online tanulást érintő oktatási szerveződésről, egy dolog általánosságban biztosan elmondható: minden egyes kezdeményezés egy társadalmi teret hoz létre, amely emberek közösségének teremt találkozási pontot. A hétvégi magyar iskolák és óvodák olyan személyeknek teremtették meg ezt a találkozási pontot, akik származási országuktól, annak nyelvétől és kultúrájától eltérő társadalmi térben is igényt formáltak arra, hogy megéljék saját, származási nyelvi és kulturális identitásukat, illetve átadják azt az utánuk következő generációknak.

Hétvégi magyar iskolák és óvodák mára már a világ számos országában működnek, jelenlétükkel a növekvő számú magyar diaszpórák közösségeinek oktatási, kulturális és társadalmi igényeire adnak választ, illetve azok intézményesülésében is szerepet játszhatnak (Papp – Kovács – Kovács 2019). Tevékenységük megismerése sokrétű feladat, s egyben több dilemma elé is állítja a kutatót. Egyelőre az sem tisztázott, hogy mit is nevezünk hétvégi magyar iskolának és óvodának, szakmai szinten jelenleg csak közelítünk a megfelelő terminológia felé. Ennek egyik legszembetűnőbb oka, hogy maguk az intézmények is sok esetben eltérő szervezeti módon és szakmai szempontok szerint működnek, tevékenységi körüket és funkciójukat leginkább a helyi közösség igényének megfelelően alakítva. Mindez azt jelenti, hogy ezen intézmények rendszerszintű vizsgálatára nemcsak terminológiai szempontból van szükség, hanem amiatt is, hogy körvonalazni tudjuk azt a működési keretet, amelyet ezek az intézmények önmaguk számára alkottak.

A kutatás a hétvégi magyar iskolák és óvodák átfogó leíró és elemző, kvantitatív adatokra is épülő, de alapvetően kvalitatív jellegű vizsgálatára tesz kísérletet. Az elemzés a hétvégi magyar iskolák és óvodák egy markáns csoportjának minőségi válaszai alapján kap létjogosultságot. A 'hétvégi magyar iskola és óvoda' fogalom tudományos megalapozottságát azzal kívántuk erősíteni, hogy igyekeztük bekapcsolni azt a szociolingvisztika, a pedagógia, az oktatáskutatás és az oktatásszociológia hagyományos tudományos fogalomrendszerébe.

A témaválasztás indoklása

A hétvégi magyar iskolák és óvodák egyszerre tekinthetők kisebbségi nyelvi helyzetben működő társadalmi intézményeknek, a magyar diaszpóra oktatási, kultúraátadó törekvései egyik megvalósulásának, valamint az adott befogadó országok hivatalos iskolarendszerein kívüli, etnikai alapon létrejött és működő képzési formáknak. A hazai szakirodalomban az 1990-es évek elejétől jelentek meg az első, a magyar diaszpórák közösségeken belül a származási nyelv és kultúra tanításának változatairól, a hétvégi oktatás intézményekről szóló szaktanulmányok (Fejős 1991; Kovács 1998; Németh 2008; Mentsik 2008; Győri – Győrfi 2009; Papp 2008, 2010; Szentkirályi 2013; Varga 2014; Fogarasi – Fózér – Polgár-Turcsányi 2014; Gárdosi 2014; Petreczki 2016; Palotai – Szabó – Jarjabka 2017; Pávai – Rakitai 2017; Papp – Vaskó 2017; Palotai – Wetzl – Jarjabka 2019; Papp-Kovács-Kovács 2019); a nemzetközi szakirodalmat áttekintve ezidáig csak a magyar nyelv fenntartásáról értekeztek kutatók (lásd USA: Fishman 1966), annak rendszerszintű megvalósításáról egyelőre nem.

Mindeddig, az egyes elemzések csak az egyes befogadó országok gyakorlata és intézményrendszere tekintetében tértek ki az intézmények működésére és az általuk képviselt társadalmi jelenség leírására. A tanulmányokat nemcsak kutatók jegyzik, hanem néhány hétvégi magyar oktatási intézmény vezetője, pedagógusa is, akik a gyakorlati tapasztalatok leírása révén új aspektussal járultak hozzá a hétvégi magyar iskolákról és óvodákról fellelhető

eddigyi információkhoz és meglévő tudáshoz. Az eddigyi kutatások a témát főként országspecifikus szempontok szerint érintették, ezáltal kutatásunk átfogó perspektívára törekvő jellege hiánypótló jelleget tölt be a hétvégi magyar iskola és óvodáról kialakulóban lévő tudományos diskurzus világában.

Doktori disszertációnk témaválasztását nagymértékben befolyásolta a dolgozat szerzőjének különféle ösztöndíjak segítségével megvalósuló hosszabb izraeli tartózkodása. 2017-2019 között két éven át lehetősége nyílt több szerepkörben is részt venni a Tel-Avivi Magyar Iskola és Óvoda életében: önkéntes tanárként, résztvevő megfigyelőként és kutatóként is. 2018 februárjában a szerző képviselte az intézményt a Hétfégi Magyar Iskolák budapesti Találkozóján, amely lehetőséget teremtett a hasonló keretek között működő intézmények pedagógusaival, vezetőivel történő szakmai kapcsolatteremtésre is. A kétéves terepmunka lehetőséget adott nemcsak a tel-avivi intézmény életének mélyebb megismerésére a helyi viszonyokat, a szülők és a gyermekek közösségét, a fenntartóval való kapcsolatot és az iskolairányítás eszközeit tekintve, hanem a hétfégi magyar iskolák és óvodák általánosságban történő tanulmányozására is a diaszpórapolitikát, a diaszpóráközösségeket és a képzési formát tekintve egyaránt. A szerző ezt követően 2019-ben Új-Zélandon kamatoztatta izraeli tapasztalatait és egy szakmai gyakorlat keretében megvalósult akciókutatás/iskolakíséret eredményeképpen alapító tagjává vált a második esettanulmány témáját adó, 2020-ban indult Aucklandi Magyar Iskolának.

Dolgozatunk éppen egy világméretű egészségügyi krízis által generált globális átrendeződés idején született, amely nemcsak egészségügyi, biztonsági, bel-és külpolitikai, gazdasági kérdésekben hoz folyamatos változást, hanem az oktatás területén is. Ez a változás gyors cselekvésre, új készségek és képességek kialakítására ösztönzi a világ oktatási rendszereit és azok minden szereplőjét napi szinten. A tanulásról alkotott kép az elmúlt néhány évtizedben valóban sokat változott (Halász 2009), a jelenlegi időszakban viszont folyamatos változás alatt áll. Az iskola, mint fizikai értelemben vett oktatási közeg kényszerű időszakos 'kiiktatása' számos országban a nem fizikai értelemben történő tanításra és tanulásra helyezte (legalábbis egy ideig) a hangsúlyt. Ez az egyes országok gyakorlatától függően néhány hónapos időszak számos olyan szociális és oktatási kérdésre irányította rá a figyelmet, amelyek a tanítás-tanulás folyamatának és működési kereteinek rugalmasságát, vagy éppen rugalmatlanságát, meglévő, esetleg hiányzó eszközrendszerét, illetve a résztvevő személyek társadalmi és gazdasági helyzetéből, ezáltal a tudáshoz való hozzáférhetőség kapcsán felmerülő problémákat és megoldásmódokat egyaránt érintik, érintették. Az online vagy digitális oktatás hangsúlyossá válása talán még inkább ráirányította a figyelmet arra az egyre elfogadottabbá és népszerűbbé váló gondolatra, miszerint a tanulás nemcsak az iskolában, formális keretek között valósulhat meg, hanem annak falain és keretein túl is. A nem-formális tanulás kapcsán eddig főként a tanórán és/vagy az iskolán kívüli lehetőségekről, azok megvalósíthatóságáról és eredményességéről zajlott a diskurzus, a jelenlegi állapotokat tekintve azonban a fizikai tértől eltávolodva az iskolán kívüli online közegben történő tanulással is egyre sürgetőbben kell foglalkoznia a szakembereknek. Látva a jelenlegi folyamatokat, az online vagy digitális oktatást a formális tanulást helyettesítő (krízishelyzetben és tudatosan alkalmazva), illetve a formális tanulást kiegészítő képzési lehetőségként is felfoghatjuk¹, vagy a formális tanulás fogalmának bővítésével ezentúl annak egy típusának tekintjük. A nem-formális tanulás értelmezéséről és működéséről már Magyarországon is számos tanulmány és kötet érkezett (Komenczi 2001; Tót 2002; Békési 2006; Váczy 2012; Farkas 2014; Imre 2018), amelyek még viszonylag kevés rendezett, rendszerezett, és a nemzetközi tendenciáknak megfelelő irányokról tudtak beszámolni. Kutatásunk egy, a formális oktatási rendszeren kívül működő képzési forma leírására és

---

¹ A dolgozat a digitális oktatásról kizárólag a hétfégi magyar iskola és óvoda témáját érintő módon foglalkozik, annak a közoktatásban jelenlévő jelenlegi szerepével nem.

elemzésére vállalkozott, amely nem-formális tanulási környezetben megvalósuló tanulást teszi lehetővé.

A témaválasztás aktualitását tovább tágítják a Magyarországról külföldre irányuló történelmi és jelenlegi migrációs folyamatok; a hétvégi magyar oktatási intézmények folyamatos, számszerű növekedése, ezáltal feltételezhetően jobb láthatósága és intézményesülési törekvései (Papp – Kovács – Kovács 2019). Kutatásunknak ugyancsak érvényt szerez az a diaszpórapolitikai diskurzusváltás, melynek keretében az utóbbi három évben kiemelt anyaországi figyelem hárul a hétvégi magyar iskolák és óvodák működésére.

A kutatás céljai

A hétvégi magyar iskola és óvoda témával foglalkozó hazai szakirodalom mindaddig azok vizsgálatára az egyes befogadó országok gyakorlata és intézményrendszere tekintetében tért ki; ezen intézmények tágabb perspektívából történő átfogó elemzése nem valósult meg. Mindezek alapján a kutatás fő célkitűzései a következők:

- a hétvégi magyar iskolák és óvodák világának szisztematikus bemutatása
- a hétvégi magyar iskolákról és óvodákról szóló jelenlegi tudás bővítése és rendszerezése
- a téma elhelyezése egy tágabb, oktatásszociológiai kontextusban
- a hétvégi magyar iskolák és óvodák szerepének és működésének vizsgálata a diaszpórában élő magyar közösségek életében

Ennek mentén a dolgozat kísérletet tesz:

- a hétvégi magyar iskolák és óvodák leíró, tipológiai és működést érintő rendszerszintű vizsgálatára
- a téma terminológiájának rendszerezésére, az annak kapcsán felmerült dilemmák érvényességének áttekintésére, illetve egy ún. bázisfogalom kialakítására
- a hétvégi magyar iskolák és óvodák három különböző kontextus felől történő többfunkciós vizsgálatára, sajátosságainak áttekintésére a hazai és nemzetközi szakirodalomból válogatott írások segítségével
- a hétvégi magyar iskolák és óvodák elhelyezésére a nemzetközi és magyar iskolarendszer oktatási térképén
- a hétvégi magyar iskolák és óvodák kapcsolati hálózatának elemzésére,
- a hétvégi magyar iskolák hálózatosodási folyamatának vizsgálatára
- az oktatás szocio-kulturális összefüggésbe helyezésével a diaszpórában élő magyar közösségek bemutatására, oktatást érintő aspirációinak elemzésére valamint
- az anyaországból érkező támogatások, elvárások és lehetőségek körének feltárására

A dolgozat Mellékletei között kiemelt szerepet tulajdonítottunk az Izraelben működő Tel-Avivi Magyar Iskola és Óvoda, valamint az Aucklandi Magyar Iskola és Óvoda esettanulmányok formájában történő bemutatásának.

A kutatás és a dolgozat elkészítésének időszakát is végig a téma sokrétű, annak mélyebb rétegei megértésére törekvő, többféle nézőpont felől történő megközelítésének szándéka vezérelte. Kutatásunk eredménye a pedagógiai, nevelésszociológiai és szociolingvisztikai kutatások számára is hasznos információkkal szolgálhat egy kevésbé ismert, a formális oktatás keretein túlmutató képzési típus megismerésével.

Kutatói kérdések és hipotézisek

A hétvégi magyar iskolák és óvodák témaköréhez kapcsolódóan a következő kutatói kérdéseket és hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. Léteznek-e olyan elemek, közös jellemzők, amelyek mentén megragadható, standardizálható, modellálható a hétvégi magyar iskolák és óvodák működése?

H1: A hétvégi magyar iskolák és óvodák magyar származású, de nem Magyarországon felnövő gyermekek és fiatalok részére kialakított kiegészítő jellegű, főként a származási nyelv és kultúra átadását közvetítő ismeretátadó intézmények, amelyek működési jellegét és célrendszerét javarészt a helyi magyar diaszpóráközösség igényei és lehetőségei, illetve adott befogadó országokban fennálló körülmények alakítanak.

2. Tekintheünk-e egységes rendszerként a diaszpórában működő oktatási intézmények azon halmazára, amelyet hétvégi magyar iskoláknak és óvodáknak hívunk?

H2/a: A hétvégi magyar iskolák és óvodák olyan mikroiskolák hálózataként írhatók le, amelyek egyszerre jelentenek kapcsolódási pontot két iskolarendszer (a befogadó és a származási ország) között, ugyanakkor azok peremén helyezkednek el.

H2/b: A peremhelyzet és a mikroiskola-jelleg ellenére fellelhetők olyan működésbeli tényezők, amelyek a sokrétűség, sokszínűség és decentralizáltság mellett mégis egyfajta rendszerré formálják a hétvégi magyar oktatási intézményeket. Oktatási rendszerek esetében a rendszerjelleg a résztvevők köre, a szabályozás, a finanszírozás és a felügyelet kritériuma mentén válik azonosíthatóvá.

3. Képesek-e a hétvégi magyar iskolák és óvodák betölteni alapvető funkciójukat, a származási örökség (nyelv, kultúra, identitás) átadását a következő magyar generációk számára; ennek sikere milyen tényezőkön múlik?

H3: A hétvégi magyar iskolák és óvodák ökoszisztémájában legalább öt fő szereplőt azonosíthatunk: a helyi közösséget, avagy a fenntartót, a gyermeket, a szülőt, a tanárt és a magyar államot. Valamennyi szereplő elkötelezettsége és távlati szemlélete szükséges az intézmények alapvető funkcióinak és céljainak (nyelvi fejlesztés, ismeret-és kultúraátadás, identitás erősítés) sikeres és hosszú távú megvalósulásához. Bármely szereplő részéről az intézmények működésébe történő beavatkozás kizárólag a többi szereplő érdekének figyelembevételével képzelhető el.

4. Milyen haszna, hozadéka van a hétvégi magyar iskolák és óvodák által nyújtott tudásnak a diaszpórában élő magyar származású gyermekek szempontjából; kimutathatók-e ennek különböző típusai adott befogadó országokban?

H4: A hétvégi magyar iskolákban és óvodákban szerzhető tudás hasznosságát és hozadékát egyéni és családi perspektívák, a helyi társadalom működésmódja és elvárásai, valamint az adott diaszpóráközösség fizikai és időbeli távolsága a származási országtól egyaránt befolyásolják.

Módszerek

A kutatás kérdéseinek megválaszolásához több különböző területen eltérő eszközrendszerrel végeztünk vizsgálatot. A kutatás egyaránt épül kvantitatív és kvalitatív komponensekre; a kvantitatív módszerek alkalmazása a dolgozat átfogó jellegéhez (kérdőíves vizsgálat, kérdőív-elemzés), a kvalitatív módszerek (dokumentum-elemzés, tartalomelemzés, terepkutatás [résztevő megfigyelés]) az eredmények mélyebb megértéséhez járultak hozzá. A dolgozat Mellékleteiben megtalálható esettanulmányok/esetleírások a kollaboratív/résztevő akciókutatás mint tudományos megközelítés felől különféle módszerekre (órai és résztevő megfigyelések, félig-strukturált interjúk, dokumentumelemzések) támaszkodva két hétvégi magyar iskola (és óvoda) működésének mélyebb elemzésére, megértésére adtak lehetőséget.

Fontosnak tartjuk a dolgozat metodológiája esetében deklarálni, hogy az általunk használt különféle módszerekre mint egymást kiegészítő, a kívánt tudás és információ megszerzésére irányuló lehetőségekre tekintünk. Tudatában vagyunk annak, hogy az általunk alkalmazott kvalitatív és a kvantitatív módszerek, valamint azok kombinációi bizonyos mértékig beavatkozást jelentenek a kutatás által érintett személyek, intézmények életébe, ennek megfelelően a kutatás eredményére is hatással vannak (Babbie 2001). A kutatás során a téma viszonylagos ismeretlensége miatt különösen fontosnak tartottuk a leíró és feltáró nézőpont érvényesítését. Az esettanulmányok kapcsán az erős objektivitásra (strong objectivity) a (természet)tudomány attitűdjének „értéksemleges, elfogulatlan, egyéni preferenciákat meg nem jelenítő” értelmében (Harding 1991, 1992; Banks 2007; Kovács 2019) két fő okból kifolyólag nem tudtunk törekedni: a társadalomtudományi kutatások eltérő szemléletéből az objektivitást illetően, valamint személyes érintettségéből fakadóan. Mivel a Tel-Avivi Magyar Iskolában és Óvodában és az Aucklandi Magyar Iskolában pedagógusi jelenlétünk a kollaboratív/résztevő akciókutatás mint tudományos megközelítés révén a résztevő és a megismerő attitűdre egyaránt támaszkodott, ezáltal befolyásolta a megismerés tárgyának (jelen esetben ezen intézmények) objektív bemutatását a megismerő alannal való viszony függvényében. A merev elhatárolódást nélkülöző szerep következményeként viszont a megismerés mélyebb rétegeibe történő bevonódásra adott lehetőséget, amely szubjektív, mégis ítéletalkotástól mentes leírást teremtett – ebben áll tehát a dolgozat szubjektív objektivitása. Konkrétbaban, abban a kutatói igyekezetben, amely vállalja a saját szemszögből történő, de ítéletalkotástól mentes értelmezést. A tudományos nézőpont fenntartása érdekében viszont fontosnak tartottuk az önnön bevonódottságunkra történő folytonos reflektálást, elkerülve ezzel az „abszolút igazság” feltételezését. Az általunk használt kvalitatív módszerek (interjúk, terepmunka) saját jelenlétünktől függetlenül törekedett a legminimálisabb beavatkozással járó folyamatos megfigyelésre, még hozzá a helyzetekre, jelenségekre, pedagógiai szituációkra adott leírásokkal, magyarázatokkal. Ezzel úgy véljük, hogy olyan rejtett motívumokat is felfedezhettünk a két szóban forgó iskola és óvoda életében, amelyekre kívülállóként nem adódott volna lehetőségünk.

Kutatásunkban a kvantitatív adatgyűjtés elemei közé tartozott az általunk végzett kérdőíves felmérés, amely egy részletes és naprakész adatbázis létrehozására törekedett a diaszpórában működő hétvégi magyar iskolákról és óvodákról, feltárva 1) a hétvégi magyar iskola és óvoda terminus dilemmáit, 2) helyüket a magyarországi és az adott diaszpórában működő oktatási rendszerekben, 3) ezen intézmények működési sajátosságait, 4) az iskolák és óvodák külső és belső kapcsolatrendszerét, 5) céljait és funkcióit, 6) közös vonásait, eltéréseit, specifikumait. Az általunk végzett kérdőíves vizsgálat mellett a Nemzetpolitikai Allamtitkárság által készített 2017-es és 2019-es felmérések adataira és az ugyanezen

kormányzati szerv által közzétett, térképpel ellátott adatbázisra², valamint a 2018-as Hétfégy Magyar Iskolák Találkozóján készült résztvevői névsorra is támaszkodtunk azzal a céllal, hogy minél inkább átfogó képet kapjunk a hétfégy magyar iskolák és óvodák jelenlegi helyzetéről. Kutatásunk számadatai a fentiek fényében a következőképpen alakultak. Az előzőekben említett saját adatgyűjtés és a rendelkezésre álló adatok alapján 2019 januárjára 227 szervezet adatait rögzítettük egy Excel táblázatba, amelyekről információkat és elérhetőségeket kerestünk. A lista a kapcsolatfelvétel és a további adatgyűjtés révén által egyre szűkült, ugyanis több intézményről kiderült, hogy 1) már nem létezik, 2) létezik, de egyáltalán nem végez oktatási tevékenységet, 3) létezik, de nem hétfégy magyar iskolát vagy óvodát működtet, 4) Magyarországgal szomszédos államban található, és a helyi közoktatás szintjén, a gyermekek mindennapi órarendjébe illeszkedően lehetőség kínálkozik a magyar mint kisebbségi nyelv tanulására, ezáltal nincsen igény vagy szükség a hivatalos iskolaidőn kívül működő hétfégy oktatás kialakítására, 5) az elérhető információk alapján valószínűsíthetően nincs magyar kötődése. E szűrők alkalmazását követően 160-ra csökkent azoknak a szervezeteknek a száma, amelyek valószínűsíthetően hétfégy magyar iskolát és/vagy óvodát működtetnek, a) bejegyzett, jogilag önálló, nonprofit alapon működő, iskolaként/óvodaként, b) egy már korábban bejegyzett egyesület, klub szárnyai alatt kezdte annak egyik alszervezeteként, nem önálló iskolaként/óvodaként. Minden olyan intézménnyel megpróbáltuk felvenni a kapcsolatot, amelyhez elérhetőséget találtunk. Ezt követően, a 2019/2020-as tanév során került sor a standardizált kérdőíves adatfelvételre. Az előzetes adatgyűjtést követően 155 intézmény számára küldtük ki a 62 kérdést tartalmazó kérdőívet (lásd: Mellékletek), amelyet végül a megkérdezettek 39%-a, azaz 61 intézmény küldött vissza kitöltve³. Az adatfelvétel standardizált kérdőív igénybevétele, online kitöltéses módszerrel történt⁴. A viszonylag kevés elemszám a fentiekben említett számadatok által mutatott eltérések korlátozzák a mélyebb, az összefüggéseket is feltáró kvantitatív elemzést, azonban elmondható, hogy szinte valamennyi érintett országból legalább egy intézmény bekerült a vizsgálati mintába.

A kutatás során további módszereket is alkalmaztunk: a beavatkozásmentes vizsgálatok közül a dokumentumelemzés módszerét, ami lehetővé tette a számszerűsített (kvantitatív) adatok kvalitatív adatokkal történő kiegészítését. Ezáltal lehetőség nyílt a hétfégy magyar iskolákkal és óvodákkal kapcsolatos jelenlegi diaszpórapolitika, a Magyarországon rendelkezésre álló nem formális tanulási lehetőségek (kiemelt tekintettel a Tanoda programra és a vasárnapi iskolákra), illetve a hétfégy oktatási intézményekkel kapcsolatban álló háttérszervezetek szerepéről szóló dokumentumok beemelésére a dolgozatba. Ezek közül kiemeljük a 2016-os Magyar diaszpórapolitika. Stratégiai irányok címűt, amellyel a magyar diaszpórával kapcsolatos jelenlegi kormányzati álláspontok és támogatások keretrendszerén belül foglalkozunk. Szintén kiemelten foglalkozunk a tanoda program működéséről szóló dokumentumokkal, amelyek ráirányítják a figyelmet a program és a hétfégy magyar iskolák hasonlóságaira és különbségeire, azok szerepére a magyar társadalomban bel-és külföldön. A kutatás során a jelen állapotok megértéséhez szükséges, közelmúltbéli és aktuális, a pedagógiai kutatás számára tanulságos dokumentumokat (Nádasi, 1996; Kontra 2011) tekintettük szükségesnek beemelni az elemzésbe, történeti forráselemzéssel nem foglalkoztunk.

---

² Hétfégy magyar iskolák – térkép. Nemzeti Regiszter
https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?hl=hu&ll=51.91405259539451%2C-0.4165245546874985&z=8&mid=1vy8Ddc3wM_tJzYQXVnL0fijPiPE [2019.10.09.]

³ A megszűnt és nem hétfégy magyar iskola/óvoda-jelleggel működő intézmények listáját, illetve a megszűnés okait is a Mellékletek 2. sz. kiegészítése tartalmazza.

⁴ A kérdőív a LimeSurvey program felhasználásával történt. (<http://www.limesurvey.org/en/>). A kérdőív 8 hónapig volt elérhető a kutatáshoz kötődő intézmények számára. A kérdőív a Mellékletekben megtalálható.

Módszertani lehetőségként a tartalomelemzést kizárólag olyan tekintetben használtuk, amellyel a hétvégi magyar iskolákhoz és óvodákhoz köthető online kommunikáció, és a pedagógiai produktumok által közzétett közlések tanulmányozhatóvá váltak (Móré 2010). A tartalomelemzés forrásaiként az iskolák és óvodák honlapjait, a velük kapcsolatban álló kormányzati és háttérintézmények honlapjait és közösségi weboldalait vettük alapul, figyelve a médiában megjelenő, témánkat érintő megjelenésekre, a médiatartalom elfogultságára, valamint az információnyújtás minőségére.

A dolgozat Mellékletei között szereplő két esettanulmány kiemelt helyet foglal el; ezek szervesen kapcsolódnak a hétvégi magyar iskolákról és óvodákról szóló általános, leíró elemzéshez; szervezeti példákon keresztül egészítik ki a kutatás alapjául szolgáló téma mélyebb megértését. Az esettanulmányok készítésével nem egyszerűen adatokat igyekeztünk közreadni, hanem olyan eszközt kialakítására tettünk kísérletet, amelynek eredményei az empirikus adatgyűjtés révén egyedi példákkal egészítik ki a dolgozat első része által általánosságban alkotott képet (Takács 2017). Célunk az egyéni jelentéstartalmak, folyamatok, egyedi, speciális esetek hogyan-jának és a miért-jének (Golnhofer 2001), leírása volt az összegyűjtött információk rendezése, értelmezése által. A dolgozatban szereplő esettanulmányokban/esetleírások folyamán a világszerte működő magyar hétvégi oktatási intézmények közül a Tel-Avivi Magyar Iskola és Óvoda életéről, működéséről és jellegzetességeiről kaphatunk közelebbi képet, illetve betekintést nyerhetünk az Új-Zélandon formálódó Aucklandi Magyar Iskola és Óvoda alapítástörténetébe.

A dolgozat felépítése

A Bevezetésben a kutatási téma megjelölése, indoklása és aktualitása, illetve az értekezés szerkezetének vázolója kapott helyet. Az Elméleti és értelmezési keretek című második fejezet a hétvégi magyar iskola és óvoda fogalmának kontextualizálásával kezdődik, majd a különböző tipológiák és dimenziók (szociolingvisztikai, diaszpóratörténeti, képzési forma szerinti kontextus) mentén rávilágít annak, mint társadalmi jelenségnek a hátterére és helyére magyar és külföldi kontextusban egyaránt. A III. fejezet tárgyalja a kutatás céljait, hipotéziseit, kutatói kérdéseit, illetve a témát övező terminológiai dilemmákat. A IV. fejezet kísérletet tesz a hétvégi magyar iskolák és óvodák rendszerszintű leírására, többszemponú elemzésére. A dolgozat a kutatás által kapott eredmények összegzésével zárul, ráirányítva a figyelmet a jövő teendőire, további kutatási lehetőségekre. A dolgozat Mellékletei tartalmazzák azt a két részletes, mélyfűrásként értelmezhető esettanulmányt, amelyek betekintést engednek a Tel-Avivi Hétvégi Magyar Iskola és Óvoda életébe, és az Aucklandi Magyar Iskola és Óvoda alakulástörténetébe.

A kutatási eredmények összegzése

A Hétvégi magyar iskolák és óvodák a magyar diaszpórában című PhD értekezésben a címben szereplő oktatási kezdeményezések átfogó jellegű leíró és elemző vizsgálatára tettünk kísérletet. Dolgozatunk bevezetőjében rögzítettük, hogy a hétvégi magyar iskolák és óvodák olyan szerveződések, amelyek társadalmi teret, találkozási pontot teremtenek olyan magyar származású személyek számára, akik származási országuktól eltérő társadalmi térben is igényt formáltak arra, hogy megéljék származási nyelvi és kulturális identitásukat, illetve azt átadják az utánuk következő generációknak.

Kutatásunk során 160 intézményt azonosítottunk a magyar diaszpórában, melyeket céljuk, funkciójuk és működési jellegük által hétvégi magyar iskolaként és/vagy óvodaként azonosítottunk. Ebből a sokaságból 61 intézmény került be kutatásunk mintájába – vezetőik, megbízottjaik töltötték ki a jelen vizsgálat során használt kérdőívet. Az eredmények az

alapsokaság és a mintasokaság földrajzi megoszlása tekintetében egyaránt egy Európa – Amerika – Ausztrália tengely mentén kialakult hárompólusú képet mutatnak. Az intézmények profiljára vonatkozó adatok azt jelzik, hogy a diaszpóráközösségek oktatási intézményeiben zömében mindkét képzési szinten (iskola és óvoda) folyik oktatás. A tanulólétszám kapcsán megállapítottuk, hogy annak alakulása szervesen kötődik az iskolák és óvodák múltjához és megítéléséhez: minél inkább részévé válik az iskola egy közösség életének, és minél többféle lehetőséget kínál a különböző tudásszinten lévő gyermekeknek, annál többen tudnak vele kapcsolódási pontot találni. Jelenleg nagy hangsúllyal az első generációs bevándorló családok jelenléte figyelhető meg az intézményekben: olyan gyermekeké, akiknek szülei (vagy még ők maguk is) Magyarországon születtek. Az ún. régi diaszpórákban (USA, Kanada, Ausztrália, illetve Svédország) viszont magas számban vannak jelen másod- és harmadgenerációs bevándorló családok gyermekei is. Kérdőíves felmérésünk adatai három életkori csoport kiemelkedő részvételét jelezték: a 3-6, 6-10 a 10-14 évesek tanulókét; a 0-3 és a 14 év feletti gyermekek/ fiatalok jelenléte kisebb arányt mutatott. Vizsgálatunk során áttekintettük a kérdőív válaszai által a hétvégi magyar iskolák és óvodákban oktatókról kapott információkat is: ezek alapján zömében olyan személyekről beszélhetünk, akik többsége még Magyarországon, kisebb csoportja már a befogadó országban szereztek pedagógusi végzettséget, és nagy többségük első generációs bevándorlóként érkezett az adott országba.

A diaszpórában működő oktatási kezdeményezésekről szóló tudományos diskurzus egyelőre nagyon szűkkörű; a származási nyelv és kultúra átörökítésének egyéni és szervezeti szintű megvalósulásáról, az oktatás módszertanáról egyelőre kis számban értekeztek – főként magyar nyelven íródott – szaktanulmányok. Ezek többnyire az egyes befogadó országok gyakorlata és intézményrendszere tekintetében tértek ki az intézmények működésére, az általuk képviselt társadalmi jelenség leírására, azaz főként országspecifikus szempontok szerint érintették a témát. Ennélfogva az értekezés egyik novumának tekinthető, hogy annak átfogó perspektívára törekvő jellege hiánypótló szerepet tölt be a hétvégi magyar iskolákról és óvodákról kialakulóban lévő tudományos diskurzus világában. Ennek első lépéseként a terminus szintjén vizsgáltuk meg a jelenlegi szakmai diskurzust. Azt tapasztaltuk, hogy a magyarországi szakirodalomban egyelőre nem fellelhető egységes fogalommagyarázat vagy terminológia a hétvégi magyar iskolák és óvodák tekintetében, sokkal inkább azok tevékenységét magyarázó többféle megközelítés létezik. Láthattuk, hogy a fogalom rugalmassága a névválasztás szintjén is megjelenik: kérdőíves kutatásunk adatai egyértelműen jelzik, hogy az intézmények zömének neve nem foglalja magában magát a magyarázatra szoruló fogalmat. Az elnevezésekben a helyi adottságokra, a helyi közösség jellegzetességeire épülő névadás mellett ugyancsak megfigyelhető egyfajta 'iskolásítás' felé hajló törekvés is. Ennélfogva a 'hétvégi magyar iskola és óvoda' kifejezés (akár egyes, akár többes számban alkalmazva) sokkal inkább egy általánosságban és a jelenségről szóló kommunikációban, mintsem a gyakorlat szintjén alkalmazott terminusként vált beazonosíthatóvá. Kutatásunk és szakmai tereptapasztalatunk eredményeképpen sikerült meghatároznunk azt az ún. bázisfogalmat, mely kiindulási pontot, pozícionálási lehetőséget jelenthet a hétvégi magyar iskolákkal és óvodákkal kapcsolatos diskurzus fejlődéséhez, tágabbá válásához:

A hétvégi magyar iskolák és óvodák a diaszpóramagyarság által etnikai és/vagy vallási alapon, többségében önkéntesek közreműködésével létrehozott, a formális oktatási rendszeren kívül működő, önfenntartó, egyéni arculattal rendelkező társadalmi, diaszpóra- és képzőintézmények, melyek a hivatalos iskolaidőn túl (többségében hétvégén) kínálnak kiegészítő jellegű képzéseket (származási nyelv tanulása, tantárgyi, vallási és általános műveltségi ismeretek), valamint biztosítanak kulturális és hagyományőrző tevékenységeket a diaszpóráközösségek és annak tagjai magyar identitása erősítése és ápolása érdekében.

A doktori értekezés elméleti és értelmezési keretét, ezáltal a hétvégi magyar iskolák és óvodák szerepkörét három fő dimenzió, a szociolingvisztika, a diaszpóratörténet/-politika és az oktatás/képzés kontextusa mentén határoztuk meg. Ezek alapján a hétvégi magyar iskolákat és óvodákat kisebbségi nyelvi helyzetben működő társadalmi intézményekként, a magyar diaszpóra oktatási, kultúraátadó törekvései egyik megvalósulásaként, valamint az adott befogadó országok hivatalos iskolarendszerein kívüli, etnikai alapon létrejött és működő képzési formáiként azonosítottuk, majd azokat saját kutatási eredményeink, illetve a hazai és nemzetközi szakirodalomból válogatott írások segítségével vontuk többfunkciós vizsgálat alá. Kutatásunkat leginkább egy kvantitatív adatokra is épülő, de alapvetően kvalitatív jellegű vizsgálatként jellemeznénk, melynek a hétvégi magyar iskolák és óvodák egy markáns csoportjának minőségi válaszai adnak létjogosultságot. A diaszpóratörténet/-politika kontextusában a hétvégi magyar iskolákra és óvodákra olyan oktatási kezdeményezésekként tekintettünk, amelyeket az egyes diaszpórák közösségei tagjai hoztak létre különböző időszakokban; fokozatos kiépülésük hozzájárul a magyar diaszpórák közösségei láthatóbbá válásához, jelenlétének erősödéséhez a befogadó országok társadalmában. A szociolingvisztika oldaláról nézve a hétvégi magyar iskolák és óvodák mint társadalmi intézmények ugyanezen diaszpórák közösségei „térbe szövődését” (Berger 2018) segítik elő. Az oktatás/képzés kontextusa felől pedig a kiegészítő oktatás egy típusaként, kiegészítő iskolaként, a nem-formális tanulási térként azonosítottuk őket, majd a szakirodalom alapján három nagyobb és egy vitatott típusba – anyanyelvcentrikus vagy kultúraátadó; eredménynövelő; mainstream-ellenes; vallási oktatást felvállaló – soroltuk. Már a dolgozat elméleti-értelmezési fejezetében rávilágítottunk a hétvégi magyar iskolák és óvodák kiegészítő iskolákhoz hasonló decentralizált, közösség-alapú és közösség-orientált jellegére. Ez azt jelenti, hogy azok a diaszpórák közösségei (esetünkben a magyar), amelyek létrehozzák ezeket az intézményeket, teszik mindazt saját helyzetükhöz, igényeikhez és lehetőségeik mérten annak érdekében, hogy a közösség számára „biztonságos térben” alakuljon ki az a legmegfelelőbb működési jelleg, szabályozás és sajátos arculat, amely kellő rugalmasságot hordoz magában az esetleges változások kezelésére is. A magyar oktatási rendszer térképén elhelyezve őket pedig azt láttuk, hogy léteznek hasonló jellegű példák hazánkban is. Kiemeljük a Vasárnapi Iskola Mozgalom tevékenységét, amely a szórványban maradt magyar településeken lát el olyan hasonló feladatokat, melyet a hétvégi magyar iskolák és óvodák a diaszpórák közösségei szintjén tesznek. A hasonlóság ellenére a két szerveződés között egy nagyon fontos különbséget tudtunk azonosítani, még hozzá az önszerveződés képességét és annak erejét. Láthatóvá vált, hogy amíg a diaszpórák közösségeiben működő hétvégi vagy vasárnapi iskolák és óvodák a helyi magyar közösségekben élő személyek önkéntes munkája által működő, a helyi igényekre fókuszáló kezdeményezések formájában alakultak ki hosszú évek alatt, addig a szórványban maradt települések vasárnapi iskolái a helyi magyar közösség megsegítésén fáradozó, lelkes, de nem szórványbeli, hanem anyaországi pedagógusok önkéntes munkájának eredményei. Szintén a magyar oktatási rendszer függvényében tekintettük át a kiegészítő oktatás egy másik hazai alternatíváját, a tanoda-mozgalmat (lásd Mellékletek, 5. sz. kiegészítés). Mindkét kezdeményezés egyik alapköve a kulturális identitás erősítése, de míg a hétvégi magyar iskolák a származási kultúra átadását a nyelvátadással párosítják, addig a tanodák a közoktatásban elért tanulói teljesítmény eredményességét hivatottak javítani hátránykompenzáló tevékenységük révén. Ugyancsak a téma vonatkozásban tárgyaltuk a Magyarországon élő nemzetiségek tagjai számára igénybe vehető kiegészítő nemzetiségi oktatást, képzést (lásd Mellékletek, 5. sz. kiegészítés); úgy véljük, hogy egy ehhez hasonló képzési és jogi kategória bevezetése a magyar diaszpórák közösségei által lakott országokban is magasabb szintre emelné a kisebbségi nyelvek státuszát, illetve a közoktatás keretein belül lehetőséget jelentene a kisebbségi nyelv megőrzésére, továbbadására.

Kutatásunk leghangsúlyosabb részét a hétvégi magyar iskolák és óvodák rendszerszintű vizsgálata jelentette. Tekintettel a szűk, de néhány lényeges változó mentén reprezentatív mintára, a világon működő összes hétvégi magyar iskolára és óvodára általánosan érvényes megállapításokat, magyarázatokat nem tudunk adni, azonban az alapsokaság egy markáns csoportjának minőségi válaszai létjogosultságot adnak eredményeinknek. Az elemzés során áttekintettük a mintában szereplő intézmények fenntartói háttérét, működési forrásait, a tárgyi feltételeket, a célrendszert, illetve az intézmények által kialakított bemeneti és kimeneti feltételeket. A kapott eredmények alapján részletesen elemeztük az iskolai és az óvodai foglalkozások rendszerét az oktatásszervezés jellege, annak megvalósítói, annak szakmai szabályozói (tantervek, pedagógiai programok, tankönyvek, segédanyagok, módszertan, előrehaladás és értékelés) szempontjából; sikerült rávilágítanunk az egyes intézményekre jellemző sajátosságokra, jellegzetességekre, illetve az iskolák belső világának jellemzőire. Legvégül azokról a háttérben zajló, de lényegi tényezőkről is értekeztünk, mint a családi nyelvhasználat és a tanulói motiváció.

A dolgozat Mellékletei között két esettanulmányt közlünk, melyek az addig elhangzott információk és eredmények mélyebb megértését hivatottak elősegíteni.

A disszertáció főbb eredményeit a kutatói kérdések és az azokhoz kapcsolódó hipotézisek mentén foglaljuk össze.

- 1) Léteznek-e olyan elemek, közös jellemzők, amelyek mentén megragadható, standardizálható, modellálható a hétvégi magyar iskolák és óvodák működése?

E kutatói kérdés megválaszolásához a kutatási folyamat során kialakult bázisfogalomból indulunk ki. Eszerint a hétvégi magyar iskolák és óvodák kapcsán máris több közös jellemzőt azonosíthatunk a működés alapja (etnikai és/vagy vallási indíttatás, önkéntes munka), a képzés jellege (kiegészítő, iskolarendszeren kívüli), a célközönség (diaszpórában élő gyermekek és felnőttek), valamint a célrendszer (származási nyelv, kultúra és hagyományok átörökítése, identitás erősítés, közösségépítés, érdekérvényesítés) tekintetében. Ezeknek a közös jellemzőknek a háttérben főként a hasonló célrendszer áll, amely egy láthatatlan kapcsolatot jelent a hétvégi magyar iskolák között. Mégis, hiába tudunk hasonló célokat azonosítani az egyes intézményekben, azok eléréséhez minden intézmény más és más utat választ(ott) a helyi diaszpórák közösség és az iskolák belső közösségének igényei alapján. Ugyanazokat a célokat eltérő keretek (tárgyi és személyi feltételek, foglalkozások rendszeressége, ideje, hossza, tartalma) és eltérő szabályozás (előrehaladás, értékelés, módszerek) mentén, valamint eltérő közegben (országok, kultúrák, tanulók, oktatók, családok köre) kell megvalósítani. Az iskolák belső világa kapcsán főként kultúraspecifikus közös elemek (magyar ünnepek, szokások, hagyományok) ragadhatók meg, azonban vannak olyan befogadó országok, ahol az erős nemzeti identitás és a helyi kultúrkör dominanciája (lásd Izrael) kevésbé ad teret egy multikulturális szemlélet (lásd Új-Zéland) kiépülésének, esetünkben a magyarságérzet, a 'mátság'-érzet erősödésének. Végül, közös elemként azonosíthatjuk ezen intézmények hozzájárulását a magyar közösségek befogadó országon belüli társadalmi láthatóságához – az ehhez vezető út azonban minden közösségben ugyancsak más és más. A hétvégi magyar iskolák és óvodák standardizálására vonatkozó kérdés és az ahhoz kapcsolódó első hipotézisünk kapcsán megállapíthatjuk, hogy a kutatás eredményei szerint a hétvégi magyar iskolák és óvodák működése – hipotézisünkkel összhangban - főként azért nem standardizálható, mert működési jellegüket a Magyarországon azonosított kiegészítő képzési formákhoz (tanoda-program, kiegészítő nemzetiségi oktatás) hasonlóan a helyi közösségek igényei és lehetőségei alakítanak, azonban ezektől eltérően sem közösségi, sem országos, sem intézményhálózati szinten nincs meg a

szándék ezen intézmények működésének és profiljának standardizálására, egységesítésére, törvényi felügyeletére, azaz közös és egységes utak meghatározására.

- 2) Tekintheünk-e egységes rendszerként a diaszpórában működő oktatási intézmények azon halmazára, amelyet hétvégi magyar iskoláknak és óvodáknak hívunk?

A hétvégi magyar iskolák és óvodák egyedisége megragadható abban a vonatkozásban is, hogy azok nem egy felülről vezérelt szándék megjelenési formái a közoktatás rendszerében, hanem azon kívül, amellelt létrehozott tudásátadó rendszerek. Ezek a (mikro)iskolák/óvodák egy adott diaszpóráközösség szimbolikus 'vagyonát' képezik, a közösség tagjai által felállított szabályok és elképzelések alapján működnek, generációk által felhalmozott és érvényesnek vélt tudás továbbadására specializálódtak. Sajátos vonást kölcsönöz a hétvégi magyar iskoláknak és óvodáknak a magyar származási kultúra közvetítése mellett/által az európai dimenzió tudástartalomba, tananyagba emelése, amely nemcsak közös alapokon nyugvó kulturális örökséget kínál, hanem megteremti az európai közösségben és a származási közegben való természetes mozgáshoz és eligazodáshoz szükséges készségeket és képességeket (Vass 2000) akár a legtávolabbi földrészen élő magyar származású gyermekek számára is.

Kutatásunkban feltételeztük, hogy „H2/b: A peremhelyzet és a mikroiskola-jelleg ellenére fellelhetők olyan működésbeli tényezők, amelyek a sokrétűség, sokszínűség és decentralizáltság mellett mégis egyfajta rendszerre formálják a hétvégi magyar oktatási intézményeket. Oktatási rendszerek esetében a rendszerjelleg a résztvevők köre, a szabályozás, a finanszírozás és a felügyelet kritériuma mentén válik azonosíthatóvá.” Ezen hipotézisünk az eredmények alapján azonban nem igazolható. Sokkal inkább úgy látjuk, hogy egy alulról jövő szándék alapján kiépült egy nagyon szétagolt és decentralizált képződmény, amelynek legjellemzőbb vonása a sokrétűség és sokszínűség. Kutatási eredményeink egyértelműen jelzik, hogy nem beszélhetünk homogén hétvégi magyar iskolarendszerről, sokkal inkább heterogén intézmények, mikroiskolák és -óvodák jelenleg is épülő hálózatáról, amelyben a résztvevők köre a helyi közösségek adottságától, a szabályozás az iskola alapítóinak és a közösség tagjainak igényeitől, a finanszírozás az egyedi működési jellegtől, illetve a különböző támogatási források igényétől függ; a decentralizált működés pedig nem teszi sem lehetővé, sem igényeltté a központi vagy más jellegű felügyeletet. A fentiekén túl egy autonóm intézményrendszer kialakulásának gátat szab a diaszpórában élő magyar közösségek település-földrajzi elhelyezkedése, az országok közötti fizikai és kulturális értelemben vett távolság egyaránt.

A rendszerjelleg általában bizonyosfokú egységesítéssel, egységesüléssel, szabályozással, felügyelettel, szttenderdek kiépülésével jár. A hétvégi magyar iskolák és óvodák esetében kutatásunk kimutatta, hogy akár egy tantervi szinten megvalósuló egységesítés, rendszerre szerveződés milyen akadályokba és nehézségekbe ütközne, illetve ez ellentmondana a hétvégi magyar iskolák és óvodák jelenlegi és jól bevált működésmódjának. A helyileg készült tantervek, pedagógiai programok az intézmények többsége számára a szakmai munka fontos alapját képezik, működési keretet és szabályozási rendszert biztosítanak a szervezet minden tagja számára helyi szinten. Az iskolák és óvodák az általuk készített vagy másoktól átvett tantervet/tanmenetet/pedagógiai programot minden évben a tanulócsoportok igényeinek megfelelő módon alakítják, illetve oktatóikra bízzák, hogy azt a tanulók képességeihez igazítsák. Egy egységes tantervi szabályozás megvalósítása a hétvégi magyar iskolákon és óvodákon belül szinte lehetetlen, azonban mintatantervek és ajánlások segítségével lehetnek azoknak az „ébredő” diaszpóráközösségeknek, amelyek szívesen építenék működésüket a már sok éves múlttal rendelkező intézmények eddigi tapasztalataira.

A rendszerjelleg kapcsán az elemzés azt is kimutatta, hogy a hétvégi magyar iskolák és óvodák fejlődési folyamatában az egyes iskolák működésének egymáshoz történő közelítése, jellegének egységesítése helyett előnyösebb lenne a befogadó országok iskolarendszeréhez történő közelítés, az abba oly módon történő beépülés, amely nem sérti az iskola szakmai működésének függetlenségét, viszont a tanulók számára többféle előnnyel járhat (lásd ausztrál iskolák érettségire felkészítő gyakorlata, Aucklandi Magyar Iskola létrehozásának koncepciója). Ezen túlmenően eredményeink azt mutatják, hogy a diaszpórában egyelőre még kevés helyen felállított, a hétvégi magyar iskolák tanárai által működtetett nyelvvizsgaközpontok viszont a magyar és a befogadó ország iskolarendszere közötti kapcsolódási pontként, azaz második hipotézisünk első részének „H2/a: A hétvégi magyar iskolák és óvodák olyan mikroiskolák hálózataként írhatók le, amelyek egyszerre jelentenek kapcsolódási pontot két iskolarendszer (a befogadó és a származási ország) között, ugyanakkor azok peremén helyezkednek el” igazolásaként azonosíthatók.

Annak ellenére, hogy a hétvégi magyar iskolák részéről főként a befogadó országok oktatási rendszereihez történő kapcsolódásra mutatkozik erős törekvés, azokat a magyarországi kormányzati kommunikáció már „az oktatási hálózat részének” tartja, ezáltal legalábbis hálózati szinten beemeli őket a magyar oktatási rendszer kereteibe. Kérdőíves felmérésünk eredményei azt mutatják, hogy a róluk szóló kommunikáció ellenére a hétvégi magyar iskolák és óvodák a magyar iskolarendszerben szervezetenként láthatatlanok; lehetséges kapcsolódási pontok sokkal inkább az egyén, a gyermek szintjén fedezhetők fel (pl. magyarországi magántanulói státusz/egyéni tanulói munkarend külföldi tartózkodás esetén), mintsem rendszerszinten. Ennek kiépüléséhez elsőként a képzési forma magyarországi kontextusban történő beazonosítására lenne szükség. Mindez azért is fontos kérdés, mert az elmúlt években, évtizedekben a hazatérés tudatos szándékával kivándorolt diaszpóracsoport tagjai révén egyre nagyobb számban jelennek meg külföldről visszaköltöző magyar gyermekek a magyar közoktatásban. Nádor (2013) szerint ezen családok többsége olyan rendszeres magyar iskolai és óvodai foglalkozásokat igényel külföldön is, amelyek tartalmukban a hazai követelményekhez igazodnak – ez a feladat a hétvégi magyar iskolák igazodását, eddig nyelvmegőrző tevékenységének tudatos átgondolását igényli. Úgy véljük, hogy ezen családok eltérő igényei és a gyermekek kétpólusú tanulói útja egyengetésére nemcsak a hétvégi magyar iskoláknak és óvodáknak kellene felkészülnie, hanem a magyar pedagógustársadalommal együtt magának a magyar iskolarendszernek is. Erre főként a visszatérést követő hatékonyabb integráció, valamint a befogadó ország iskolarendszerében, és a hétvégi magyar iskolákban szerzett tudás transzferálása miatt van a legnagyobb és leginkább szükség.

A második kutatói kérdés megválaszolását a tanoda-program és a hétvégi magyar iskolák rendszerjellege közötti különbség kifejtésével zárjuk. A tanoda-program több szempontból hasonló és párhuzamba állítható folyamat eredményeként írható le, mint a hétvégi magyar iskolák létrejötte: mindkét esetben egy alulról jövő, kiegészítő oktatási kezdeményezésről beszélhetünk, azonban a tanoda-program rendszerként vizsgálva más szinten áll. Miután kiépült annak koncepciója, hálózata, egy aktív partnerség a közoktatásban és a tanodákban dolgozó pedagógusok között, illetve kialakultak a működés sztenderdjei is, a közelmúltban ennek az addig alulról építkező, decentralizált civil kezdeményezésnek a működését egy felülről érkező törvényi szabályozás egységesítette, ezáltal a tanodákat oktatási rendszeremmé tette. Azok a tanodák, amelyek ezentúl nem hajlandók a törvényi előírásnak megfelelően működésre, a továbbiakban nem részesülhetnek az eddigi pályázati forrásokból, viszont működési és szakmai szabadságuk továbbra is garantált. A tanodákhoz hasonlóan a hétvégi magyar iskolák és óvodák szintén alulról jövő kezdeményezések, azonban nem rendelkeznek a fent említett egységes koncepcióval, sztenderdekkel, illetve sokkal inkább egy lokális, mint globális szinten kiépült hálózattal. Ahogy korábban, a törvényi szabályozás és a központi finanszírozás bevezetése előtt a tanodák tették, úgy a

hétvégi magyar iskolák jelenleg is egyenként pályázhatnak állami támogatásra, erre azonban jóval kevésbé szorulnak rá, mint a többségében hátrányos helyzetű magyar településeken működő tanodák. Országos és online hálózat, valamint a pedagógusok közötti együttműködés a hétvégi magyar iskolákat is jellemzi, azonban azok működését sem törvény, sem jogszabály nem szabályozza. A kezdeményezés tehát a tanodákkal ellentétben akkor válhat rendszerlemmé, ha arra helyileg kialakult intézményi és közösségi szándék mutatkozik (lásd ausztrál iskolák), nem pedig egy felülről jövő döntés teszi azzá. Úgy véljük, hogy a magyar állam igazán azzal támogathatná a hétvégi magyar iskolákat és óvodákat, ha előtérbe helyezné a 2010 óta újraértelmezett diaszpórapolitikai stratégiában megfogalmazott fejlesztési célokat, és segítene ezeknek az intézményeknek a megfelelő kapcsolódási pontok megtalálására a befogadó és a származási ország iskolarendszerei között. Mindennek kezdeti lépéseit a hétvégi magyar iskolákban és óvodákban megszereshető tudás elismertetése rendszerének vagy irányainak kidolgozása jelenthetné elsősorban a befogadó ország, másrészt – a diaszpórából hazatérő magyar diákok esetében – az anyaország oktatási rendszerén belül.

- 3) Képesek-e a hétvégi magyar iskolák és óvodák betölteni alapvető funkciójukat, a származási örökség (nyelv, kultúra, identitás) átadását a következő magyar generációk számára; ennek sikere milyen tényezőkön múlik?

Dolgozatunkban a hétvégi magyar iskolák funkcióit több szempontból és kontextusból is körbejártuk. Szakmai és szakirodalmi tapasztalatok alapján megállapítottuk, hogy a hétvégi magyar iskolák a kiegészítő iskola funkciói közül elsősorban az anyanyelvcentrikus és/vagy kultúraátadó jelleget hordozzák magukon, ugyanis azok etnikai közösség által vezérelt oktatási programokat működtetnek, a mainstream oktatásból hiányzó származási nyelvet és kultúrát jelentő tudást biztosítják, a kulturális és nyelvi kompetencia kialakításának és erősítésének bázisát alkotják, valamint identitásképző és -erősítő társadalmi térként funkcionálnak.

Kutatási kérdésünk első fele a hétvégi magyar iskolák és óvodák alapvető funkciójaként határozta meg a származási örökség (nyelv, kultúra, identitás) átadását, majd kérdezett rá arra, hogy az intézmények valóban betöltik-e ezt a funkciót. A kérdéshez tartozó hipotézis szintjén az intézmények céljait (nyelvi fejlesztés, ismeret-és kultúraátadás, identitáserősítés) rögzítettük, amelyek sikeres és hosszú távú megvalósulásához valamennyi szereplő elkötelezettségét és távlati szemléletét feltételeztük. Az említett alapvető funkciókkal kapcsolatban megállapítottuk, hogy azok nem kizárólag a hétvégi magyar iskolák és óvodák sajátos jellemzői, ugyanúgy alapvető eleme a más etnikai kisebbségek által fenntartott, oktatással is foglalkozó diaszpóraszervezeteinek. A hétvégi magyar iskolák működésének és a funkciók érvényesítésének sokkal inkább az ad sajátos színezetet, hogy azok egy etnikai közösség sajátos ökoszisztémáján belül működtetnek identitásképző folyamatokat, illetve sajátos nyelvi-kulturális értékeket vonultatnak fel. A fent említett alapvető funkciók a kelet-közép-európai országok diaszpórapolitikai gyakorlatát jellemző kultúrnemzet eszméjéből eredeztethetők, amely leginkább a rendszerváltást, a kétpólusú világrendszer megszűnése követő időszakban került előtérbe a vallás és a politikai ellenállás helyett (Gazsó 2020). Ezt megelőzően is láthattunk példákat az eszme megvalósulására diaszpóráközösségek szintjén (lásd az Új-Zélandon közösséget alapító magyar menekültek), de az kevésbé egy ideológiából kifolyólag, mintsem az 'egyértelmű magyarság' (néptánc, nyelv, ételek) kifejezéseként jelent meg. A kultúrnemzet eszméje, amely a származási örökség (nyelv, kultúra, tradíciók, identitás) megőrzését és továbbadását jelenti, a 2010 utáni kormányzati politikában és annak támogatási rendszerében aztán újra hangsúlyos szerepet kapott (Gazsó 2020). Ezzel összefüggésben jelen kutatás is bizonyítja, hogy maguk a diaszpóraszervezetek is egyre inkább a nyelvoktatásra, a hagyományápolásra (néptánc, kulturális tevékenység) helyezték a

hangsúlyt, és a mai napig főként ezen értékek és tevékenységek mentén működnek. Adataink a felsorolt tevékenységek erősödését a vallási oktatást is folytató intézmények körében is kimutatták: egy fokozódó közösségi igényre válaszolva ezen vasárnapi iskolák a Bibliaoktatás és az eddigi nyelvápoló tevékenység mellett a származási kultúra gyakorlását és őrzését is tevékenységi körükbe foglalták.

A fent említett funkciók mellett, hogy célrendszeret biztosítanak az iskoláknak, az etnikai határmegtartás alappilléreiként is értelmezhetők. Ennek kiépüléséhez és a funkciók sikeréhez azonban a hétvégi magyar iskolák és óvodák ökoszisztémájában jelenlévő öt fő szereplő (a helyi közösség, avagy a fenntartó, a gyermek, a szülő, a tanár és a magyar állam) mellett az időre (Peeren 2016, Gázsó 2020) mint hatodik tényezőre is szükség van, ugyanis a szereplők elkötelezettsége és távlati szemlélete feltételezi a diaszpóra 'idő-igényét', azaz az időben eltelt múltat és a jövő építéséhez szükséges időt. Azok a nagy létszámú magyar diaszpóráközösségek, amelyek múltja hosszabb idősíkra tekint vissza, biztosabb alapokon nyugvó rendszert tudnak formálni. Az ún. 'új diaszpórákban' (lásd Egyesült Királyság, Papp – Kovács – Kovács 2019) idő kell ahhoz is, hogy a diaszpóráközösségek gyökeret eresszenek, intézményeket alapítsanak, és csak ezt követően kerülhetnek képbe a további főszereplőkként azonosított gyermekek, szülők és az állam. A diaszpóra intézményesüléséhez tehát a közösségi létforma megalapozásán túl mindenekelőtt idő, szándék, személyek és intézményrendszer szükséges. A kutatás során kapott eredmények azt mutatják, hogy a mintában szereplő hétvégi magyar iskolák és óvodák nagy többsége intézményesült formában működik, ezáltal szervezetileg és etnikailag is látható teret biztosít a származási nyelv és kultúra megőrzésére, átörökítésére. Az egyes intézmények működését egy közösségi védőháló segíti, amely az iskolák és óvodák belső világában, a hozzájuk kapcsolódó közösség szintjén, és a külső intézményi kapcsolatokban egyaránt lényeges szerepet játszik. A megfelelő ökoszisztéma fenntartásáért a gyermekek elkötelezettsége, az ennek megvalósulásában nyújtott szülői segítség, az oktatók felkészültsége és motiváltsága, illetve a működéshez és szakmai munkához hozzájáruló helyi közösségi és állami támogatás egyensúlya szükséges. Az állami szerepvállalás mértéke sok közösség számára lehetőséget jelent a további fejlődésre, de ugyanúgy magában hordozhatja a függőség (anyagi támogatás) és a centralizáltság veszélyét is. A harmadik kutatói kérdésre megerősítő választ adunk a tekintetben, hogy a hétvégi magyar iskolák és óvodák betöltik alapvető funkciójukat a származási örökség átadásában, mindezt elterjedésük, a tanulói létszámok, a közösségek elkötelezettsége, és az önkéntességen alapuló működési jelleg is igazolja.

Harmadikként megfogalmazott hipotézisünket a fentebb leírtak mellett dolgozatunk diaszpórapolitikáról, motivációról szóló fejezetei igazolják, kiegészítésként azonban az ökoszisztéma öt felsorolt komponense mellé hatodik szereplőként a hosszú távú elkötelezettséghez és szemlélethez szükséges 'idő'-t társítjuk.

- 4) Milyen haszna, hozadéka van a hétvégi magyar iskolák és óvodák által nyújtott tudásnak a diaszpórában élő magyar származású gyermekek szempontjából; kimutathatók-e ennek különböző típusai adott befogadó országokban?

A hétvégi magyar iskolák és óvodák által kínált tudástartalmat egy kétpólusú, azaz 'közös' és 'helyi' vonatkozásokkal egyaránt rendelkező konstrukcióként jellemezhetjük. 'Közös' tartalom alatt a származási örökségként hivatkozott (nyelv, kultúra, identitás) ismerethalmagt, 'helyi' tartalom alatt pedig ennek intézményenként eltérő elemeit értjük. A diaszpóra oktatási szervezetei által kínált tudás megszerzése egy komplex folyamat eredménye, melyben – ahogy alapvetően az hagyományos iskolákban sem – csak a tananyag elsajátításáról van szó, annak vannak felszín alatti, rejtett elemeiről, hozadékaikról is. Rejtett tudás alatt értjük például azt a hozzájárulást a gyermekek nyelvi attitűdjének formálásához, amelyet ezek az

intézmények a magyar nyelvű közeg megteremtésével tesznek. A hétvégi magyar iskolák és óvodák biztosította társadalmi tér ugyanis a gyermekek számára azzal a felismeréssel járhat, hogy nem kizárólag a család, az otthon nyelve a magyar nyelv; annak használata nem teszi őket „idegenné”, „furcsává” a többségi társadalom közegében; az iskolák és óvodák ezáltal kiemelt szerepet vállalnak a magyar mint kisebbségi nyelv használatához köthető félelmek, negatív jelentéstartalmak ellensúlyozásában, melynek egyik elvi hozadéka a pozitív nyelvi attitűd kialakulása lehet.

Dolgozatunkban számtalan praktikus hozadékát is azonosítottuk a hétvégi magyar iskolák és óvodák működésének. Rögzítettük, hogy a tanulói motiváció meghatározó összetevői a családi háttér, a közösségi hatásmechanizmusok, illetve a megszerzett tudás elismertethetősége. Az elemzés alapján rámutattunk, hogy a gyermekek számára sok esetben még nem nyilvánvaló a nyelvtanulás praktikus hozadéka, ha annak nem látják kézzelfogható eredményét. A származási nyelv minél magasabb fokú ismeretének igénye kezdetben főként a személyes és a család felől érkező érzelmi indíttatásból (származás, magyarországi családdal való kapcsolattartás, magyar identitás megőrzése) táplálkozik, később azonban ennek motivációja fenntartásához további ösztönzők szükségesek. Ezek egyik típusát jelenti a főként az angolszász országokban (Ausztrália, USA) kínált magyar nyelvi érettségi vizsga letételének lehetősége, illetőleg a tanulmányok dokumentálásával járó kreditpontok, továbbá a nyelvvizsga bizonyítvány megszerzésének lehetősége. Ezek az opciók gyakorlati hozadékként kiváltképp ösztönző hatással lehetnek hétvégi magyar iskolai tanulmányok folytatására. Egy másik típusú hozadékként azonosítottuk a magyar nyelv tanulásának, fejlesztésének egy nem tanulmányi jellegű, azonban igencsak motiváló hozadékát: a magyar állampolgárság és útlevel megszerzését. Ez a lehetőség elsősorban a nem az Európai Unió tagországában élő magyar származású fiataloknak jelent ösztönzést, akik egy sikeres nyelvtanulási folyamat után sikeresen abszolvált állampolgársági vizsgának köszönhetően jogosulttá válhatnak az Európai Unió területén történő munkavállalásra és letelepedésre. Országtól független motivációként és haszonként tekinttünk a nyelvtudásnak arra az aspektusára, amely lehetőséget kínál a származási országban élő család és baráti kapcsolatok fenntartására, ápolására. Végül haszonként tekintünk az iskolák és óvodák tevékenységére a kulturális identitás kialakulása és erősítése terén, mellyel a diákok egy szimbolikus tudás és kulturális jártasság birtokába kerülhetnek.

Eredményeink több módon és alkalommal is kimutatták az utolsó hipotézisünkben leírtakat, miszerint „H4: A hétvégi magyar iskolákban és óvodákban szerzhető tudás hasznosságát és hozadékát egyéni és családi perspektívák, a helyi társadalom működés módja és elvárásai, valamint az adott diaszpórák közösség fizikai és időbeli távolsága a származási országtól egyaránt befolyásolják.” Az egyéni perspektívát maga nyelvtanulás személyes hozadékai (fejlődés, gyakorlati haszon, közösségi tagság), a családi perspektívát a szülők elengedhetetlen motiváló szerepe, a társadalmi aspektust az egyes országok kevésbé vagy éppen hangsúlyosan multikulturális szemléletéből fakadó tényezők adták.

Elemzésünkben rámutattunk egy Európa – Amerika – Ausztrália tengelyek mentén kiépült mikroiskola-hálózatra, illetve számos ország kapcsán bemutattuk az intézmények értékelésre és a tudás elismerésére vonatkozó gyakorlatokat. Arra vonatkozóan azonban nem találtunk összefüggést, hogy az az adott diaszpórák közösség fizikai és időbeli távolsága a származási országtól konkrétan milyen módon befolyásolja a hétvégi magyar iskolákban és óvodákban szerzhető tudás hasznosságát és hozadékát.

A hétvégi magyar iskolákkal és óvodákkal kapcsolatos eddigi tudástartalmak rendszerezése, az új kutatási eredmények bemutatása és magyarázata betekintést engedett egy tág perspektívát felölelő képzési forma sokdimenziós világába. A kutatási folyamat vége azonban nem jelenti a kutatás végleges lezárását, sokkal inkább egy szakasz végét, amelyet – ha az

Erik H. Erikson által kidolgozott pszichoszociális fejlődésmodellre reflektálunk – egy kihívással való megküzdés sikeres vagy éppen sikertelen teljesítéseként jellemezhetünk. A hétfélig magyar iskolákkal kapcsolatos jelenlegi kutatás egy szakasza lezárult, azonban az még számos irányból, számos szemszögből folytatható, kiegészíthető, reflektálható.

A kutatás továbbfejlesztési irányai, lehetőségei

A kutatás által körvonalazódó új eredmények és elemzések többféle irányvonalat, kutatási lehetőséget jelölnek meg.

A hétfélig magyar iskolákról szóló ismeretterjesztő és tudományos szakirodalom egyelőre nagyon szűkkörű, az elkészült elemzések főként az angolszász és a német nyelvterületen működő országok gyakorlatáról szólnak. Fontosnak tartjuk, hogy készüljenek további, hosszabb terepkutatáson, megfigyelésen alapuló, az egyes diaszpóráközösségek kontextusát figyelembe vevő esettanulmányok, melyek révén a lokális jó gyakorlatok, a problémák és az egyedi vonások is felszínre kerülhetnek.

A hétfélig magyar iskolák és óvodák magántanulói státusszal/egyéni tanulói munkarenddel rendelkező diákjai eredményességének vizsgálata szintén érdekes vetületet adhatna egy további kutatásnak. Ezek a diákok a befogadó ország iskolarendszerének követelményei mellett teljesítik a származási ország által előírtakat is. Fontos lenne az eltérő nyelvi közeg, a kiegészítő oktatásban való részvétel hatásvizsgálata a tanulók teljesítményének függvényében kiegészítve azt a tanulási motiváció vizsgálatával.

A korábban felvetés szintjén említett egységes mintatanterv esetleges megvalósulása, bevezetése feltétlenül szükségessé tenné annak elkészülte nyomon követését, adaptálhatóságának és fogadtatásának vizsgálatát.

További vizsgálat tárgyát képezheti annak felderítése, hogy a jelenlegi anyaországi figyelem, támogatások és kommunikációs diskurzus milyen módon befolyásolták az egyes intézmények anyaországi kötődését, ahhoz való viszonyát, illetve mennyiben erősítették a nemzeti jelleget az egyes iskolák és óvodák működésében.

Az általunk legfontosabbnak vélt irány azonban a tankönyvírás, tankönyvkutatás területére evez: kiváltképp érdemes volna egy szakértői csoport felállítása az iskolák egyöntetű igényeként megfogalmazott speciális tankönyvek, írásfüzetek, olvasási gyakorlatokat biztosító könyvek elkészítésére, majd azok bevezetésének és eredményének vizsgálatára minden egyes hétfélig intézményben, illetve kontrollcsoportos vizsgálattal a Magyarországon tanuló bevándorló/menekültstátusszal rendelkező gyermekek körében.

A későbbi kutatások sikerességének növeléséhez megfontolandónak tartjuk 1) egy közös, tudás- és információtranszferre is alkalmas online platform létrehozását, amely megfelelő felületet biztosítana egy naprakész adatbázis létrehozására az aktuálisan működő intézményekről és azok tevékenységi köréről; 2) a személyes kontaktus kiépítésének fontosságát ha nem is minden egyes intézménnyel, de minimum országonként: ennek révén egy bizalmi alapon működő kapcsolatrendszer alakulhatna ki, növelve a válaszadási hajlandóságot; 3) olyan kutatási eredmények felmutatását az intézmények számára, amelyek tudatosítják bennük létezésük fontosságát és válaszaik jelentőségét egy-egy kutatás alkalmával. Ez utóbbi amiatt is nagyon fontos szempont, mert a kutatás eredményeiről szóló visszajelzések és az intézmények működése kapcsán gyűjtött információk már meglévő kezdeményezések fejlődéséhez, valamint újonnan létrehozott szerveződések sikeres indulásához vezethetnek.

A tézisekben hivatkozott irodalom

Banks J. A. (2007): A rassz, a kultúra és a különbözőségek kutatása: episztemológiai kihívások és lehetőségek.

http://terd.unideb.hu/doc/modszertan/A_rassz_a_kultura_es_a_kulonbozosegek_kutatasa.pdf
[2019.01.05.]

Békési K. (2006): Tanulás Magyarországon. Új Pedagógia Szemle, 2. szám

URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/tanulas-magyarorszagon>
[2020.01.05.]

Berger V. (2018): Térré szőtt társadalmiság: A tér kategóriája a szociológiaelméletekben. Budapest: L'Harmattan – Könyvpont.

Farkas É. (2014): A rejtett tudás. A nem formális környezetben szerzett tanulási eredmények hitelesítése. SZTE JGYPK FI

URL: <http://mek.oszk.hu/16200/16217/16217.pdf> [2020.03.16.]

Fejős Z. (1991): Az anyanyelvi oktatástól az etnikus kultúra átörökítéséig (Magyar iskolaügy Amerikában 1890 és 1940 között). In: Juhász Gyula (szerk.): Magyarságkutatás, 1990–1991. Budapest: A Magyarságkutató Intézet Évkönyve.

Fishman J. A. (1966): Hungarian Language Maintenance in the United States (Uralic and Altaic). Indiana University; Routledge 1977

Fogarasi M. – Fózer D. – Polgár-Turcsányi M (2014): Kedves szójáték: Boskola, a bostoni magyar iskola. Anyanyelv-pedagógia, VII. évf. 2. szám

URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=519> [2019.08.05.]

Gárdosi R. (2014): A clevelandi magyar nyelvoktatás múltja és jelene. THL2. 51. évf. 2. szám, 58–67.

URL: https://www.academia.edu/30639441/A_CLEVELANDI_MAGYAR_NYELVOKTAT%C3%81S_M%C3%9ALTJA_%C3%89S_JELENE [2019.01.23.]

Gaszó D. (2020): Otthon és itthon. A magyar diaszpóra és anyaországa. Doktori (PhD) értekezés. Budapest

Golnhofer E. (2001): Az esettanulmány. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Győri J. – Győrfi K. (2009): Anyanyelvtanítás és anyanyelv-pedagógia az Amerikai Egyesült Államokban. Anyanyelv-pedagógia, 2. évf. 2. szám

URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=169> [2019.03.24.]

Halász G. (2009): Tanulás, tanuláskutatás, oktatáspolitikai. Pedagógusképzés, 7. évf., 2–3. sz., 7–36.

Harding S. (1991): Whose Science? Whose Knowledge? Milton Keynes: Open University Press

Harding S. (1992): After the Neutrality Ideal: Science, Politics, and 'Strong Objectivity'. Social Research, Vol. 59, No. 3, 567-588.

- Imre A. (2018): Tanórán kívüli tanulás az általános iskolában. Új Pedagógiai Szemle, 9-10. szám
URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/tanoran-kivuli-tanulas-az-altalanos-iskolaban> [2019.10.10.]
- Komenczi B. (2001): Az Európai Bizottság Memoranduma az egész életre kiterjedő tanulásról. Új Pedagógiai Szemle, 6. szám
- Kovács E. (2019): Direct and indirect political remittances of the transnational engagement of Hungarian kin-minorities and diaspora communities, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 46, Issue 6., 1146-1165.
DOI: 10.1080/1369183X.2018.1554315 [2019.12.10.]
- Kovács É. (1996): Magyar iskolák az Egyesült Államokban – 1996-ban. In: Nagy K. -Papp L. (szerk.): A magyar nyelv és kultúra megtartása. USA 1997. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Anyanyelvi Konferencia. Budapest
- Németh Sz. (2008): Hétvégi magyar iskolák az USA-ban – 2008 (Interjú és dokumentumelemzés). In: Papp Z. A. (szerk.) (2008): Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról. Budapest: Magyar Külügyi Intézet, 264-297.
- Mentsik Sz. (2008): Bemutatkozik a Bécsi Magyar Iskola. Anyanyelv-pedagógia, I. évf., 3-4. szám
URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=85> [2020.01.18.]
- Palotai J. – Szabó Á. – Jarjabka Á. (2017): The Identity Preserving Efforts of the Hungarian Diaspora in Australia Through the Example of the Hungarian Community School in Adelaide. *Civil Szemle*, 14. évf. 3. szám, 87–103.
- Palotai J. – Wetzl V. – Jarjabka Á. (2019): Identity Preservation and Hungarian Language Education in Diaspora Communities. *Hungarian Cultural Studies. e-Journal of the American Hungarian Educators Association*, Volume 12
DOI: 10.5195/ahca.2019.353
- Pap J. – Vaskó Á. (2017): Hétvégi iskolák mint a magyarságtudat erősítésének a színterei a kanadai magyar diaszpórában. *Anyanyelv-pedagógia*, 10. évf., 4. szám
URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=713> [2018.04.29.]
- Papp Z. A. (2008): *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról.* Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet
- Papp Z. A. (2010). A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete néhány demográfiai, társadalmi jellemzője. *Kisebbségkutatás*, 19. évf., 4. szám, 621–638.
URL: <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00048/1890.htm> [2019.01.25.]
- Papp Z. A. – Kovács E. – Kovács A. (2019): Az új magyar diaszpóra intézményesülése. Hétvégi magyar iskolák az Egyesült Királyságban. *Regio*, 27. évf., 3. szám, 209-248.
URL: https://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/279/pdf_257 [2019.12.15.]

Pávai Gy. – Rakitai R. (2017): Anyanyelvünk megélése Manchesterben. Betekintés a Zsigmond Király Magyar Kulturális Klub és Iskola életébe. Anyanyelv-pedagógia, 1. szám, 80–88.

URL: http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/img/keptar/2017_1/Anyp_X_2017_1_9.pdf [2019. 05.29.]

Peeren E. (2006): Through the Lens of the Chronotope: Suggestions for a Spatio-Temporal Perspective on Diasporas. *Thamyris/Intersecting* No. 13, 67-78.

Petreczki K. (2016): Oktatás, hagyományörzés és közösségépítés egy helyen: a New York-i Arany János Magyar Iskolában és Óvodában. *Anyanyelv-pedagógia*, 9. évf., 1. szám

URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=617> [2019. 05.29.]

Szentkirályi E. (2013): Hungarians in Cleveland 1951–2011: Then and Now. Doktori (PhD) Értekezés. Debreceni Egyetem, BTK

Takács F. (2017): Az esettanulmány mint módszertan a szociológiában. *Szociológiai Szemle*, 27. évf. 1. szám, 126–132.

Tót É. (2002): A nem formális tanulás elismerése – szemlélet és módszerek. *Szakképzési Szemle*. 2. szám, 178–193.

Váczy Zs. (2012): Fejlesztési lehetőségek nem formális tanulási környezetben, *Könyv és nevelés*, 14. évf. 1. szám, 27-42.

URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/fejlesztési-lehetosegek-nem-formalis-tanulasi-kornyezetben> [2020.01.12.]

Varga R. (2011): Magyar oktatás a Bordeaux-i Egyetemen-a franciaországi felsőoktatási reformok tükrében. *THL2*, 1-2. szám 140-152.

URL: http://real.mtak.hu/73953/1/EPA1467_thl2_2011_1-2_140-152.pdf [2020.01.12.]

A doktori értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk

Vadász V. (2021): Hungarian language in the Israeli Linguistic landscape: heritage, usage and future (elbírálás alatt)

Vadász V. (2020): Culinary traditions as key elements of cultural, educational and linguistic heritage transfer within the Israeli Hungarian community, *Hungarian Education Research Journal*, Vol. 10, Issue 3.

DOI: 10.1556/063.2020.00026

Vadász V. (2020): Közösségfejlesztés és tudásátadás a diaszpórában: az aucklandi magyar iskola és óvoda megalakulása, *Anyanyelv-pedagógia*, 13 évf. 1. szám

URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=828> [2020.05.19.]

DOI: 10.21030/anyp.2020.1.7

Vadász V. (2020): Hétvégi magyar iskolák és óvodák közelebbről: a Tel-Avivi Magyar Iskola és Óvoda. *Iskolakultúra*, 30. évf. 4-5. szám, 84-104.

URL: <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/33211> [2020.05.19.]

További megjelent publikációk

Vadász V. (2014): Iráni bevándorlók: a magyar és a svéd társadalom tükrében. In: *Educatio* 2014/3. pp. 511-516.

Vadász V. (2013-14): Bevándorlás és beilleszkedés – migráns háttérű tanulókkal kapcsolatos iskolai gyakorlatok. In: Havancsák Alexandra – Oláh Ildikó (szerk.): (2013-2014): *Perspektívák a neveléstudományban: Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból.* Pécs: PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola. pp. 88-107.

Vadász V. (2011): A hallgatói mobilitás kérdésköre magyar és svéd vonatkozásban: tendenciák, lehetőségek, akadályok.

In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.) (2011): *Perspektívák a neveléstudományban: Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból.* Pécs: PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., 2012. pp. 98-113. (ISBN:978-615-5181-70-2)

Andl H., Molnár-Kovács Zs., Vadász V. (2011): Együttműködések az oktatás területén a magyar-horvát és a magyar-szlovén határ menti kistérségekben.

In: Forray R. Katalin – Híves Tamás (szerk.): *Oktatás a határok mentén.* Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2011. pp. 69-92. (ISBN:978-963-682-685-7)

URL: <http://tamop311.ofi.hu/kiadvanyok/konyvek/oktatas-hatarok-menten>

Kötetszerkesztések

Györgyi Z. – Simon M. – Vadász V. (szerk.) (2015): Szerep- és funkcióváltások a közoktatásban. Budapest: Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet
ISBN: 978-963-682-944

Benedek D. - Vadász V. (szerk.) (2012): Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem "Oktatás és Társadalom" Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2012., Pécs: PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, 2013. ISSN 2064-1281

Benedek D. – Vadász V. (szerk.)(2011): Perspektívák a neveléstudományban: Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011., Pécs. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., 2012. ISBN 978-615-5181-70-2

A doktori értekezés témaköréhez kapcsolódó konferencia-előadások

Vadász Viola: Az AUskola - Aucklandi Magyar Iskola megalakulása: utak, lehetőségek, kérdések

Online konferencia ausztrál és új-zélandi hétvégi magyar iskolai tanárok számára az AMPE szervezésében

Melbourne – Auckland, Australia – New Zealand, 2020. szeptember 10.

Viola Vadász: Hungarian language in the Israeli linguistic landscape: heritage, usage and future

The 18th Conference of the Israeli Association for the Study of Language and Society
Tel Aviv, Israel, June 24, 2019

Viola Vadász: The Impact of Supplementary Education on Ethnic Communities within the Israeli Linguistic Landscape

Research Forum – University of Tel Aviv, School of Education
Tel Aviv, Israel, May 29, 2019

Viola Vadász: The Migration and Integration Process of Iranian/Persian Immigrants in Hungary, Sweden and Israel from the perspectives of the individual and the community

The 4th Ruppin International Conference on Immigration and Social Integration: The Changing Face of Migration: Future Challenges for Societies (Ruppin Academic Center)
Ruppin Academic Center, Israel, May 23-24, 2016

A doktori értekezés témakörét kiegészítő konferencia-előadások

Kállai Gabriella – Vadász Viola: Iskolapéldák – Migráns gyerekek oktatása hazánkban

Oktatás és nevelés – gyakorlat és tudomány. XIV. Országos Neveléstudományi Konferencia (MTA Pedagógiai Bizottság)

Budapest, 2014. november 6-8.

Vadász Viola: Iskola(i) példák és törekvések migráns háttérű gyermekek integrációjára a magyar közoktatásban

HuCER 2014 (Hungarian Conference on Educational Research) nemzetközi tudományos konferencia (Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (Hungarian Educational Research Association – HERA))
Szeged, 2014. május 29-30.

Vadász Viola: Migráns háttérű gyermekek a magyar iskolákban
„Iskola a társadalmi térben és időben V.” („Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola)
Pécs, 2014. május 21-22.

Vadász Viola: Integration process and sense of belonging: Iranian immigrants in Sweden and Hungary
Prospects for the European Union. Borderless Europe? (Institute for Cultural Relations Policy (ICRP))
Budapest, 2013. október 25-26.

Vadász Viola: Migráns gyermekek „kis-világai”: a svéd iskolarendszer megoldásai
Tavaszi Szél Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia (Doktoranduszok Országos Szövetsége)
Sopron, 2013. május 31. – 2013. június 2.

Andl Helga – Dominek Dalma Lilla – Molnár-Kovács Zsófia – Vadász Viola: Határmenti oktatási kapcsolatok – az esettanulmányok tapasztalatai
„A különböző hátrányokkal rendelkező tanulók integrációja”
műhelymegbeszélés (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet)
Pécs, 2012. február 1.

Vadász Viola: Overview of the Teacher Training System in Sweden: an Altering Model
„Megújuló pedagógusszerepek és pedagógusképzés a Kárpát-medencében” (MTA PAB) Pedagógiai Munkabizottsága; Pécsi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet)
Pécs, 2011. december 6.

Vadász Viola: Mobil nemzedék? Mobilitási hajlandóság felmérése magyar és svéd felsőoktatásban tanuló diákok körében
"Nevelés és társadalom: Hagyomány és megújulás". V. Képzés és gyakorlat Nemzetközi neveléstudományi konferencia (Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar)
Kaposvár, 2011. március 25.

Andl Helga – Vadász Viola: A magyar-horvát és magyar-szlovén határmenti kistérségek oktatási együttműködései X. Országos Neveléstudományi Konferencia.
Új törekvések és lehetőségek a 21. századi neveléstudományokban. (MTA Pedagógiai Bizottság)
2010. november 4-6. Budapest